

UČESTALOST IGRANJA NA SREĆU I ZASTUPLJENOST PROBLEMATIČNOG KOCKANJA KOD SREDNJOŠKOLACA NA PODRUČJU GRADA ZENICE

Muharem ADILOVIĆ

UDK 616.89-056.8-053.6:794.9(497.6 Zenica)

SAŽETAK: Osnovni cilj ovog rada jeste ispitati zastupljenost prakse kockanja kod učenika viših razreda srednjih škola na prostoru grada Zenice te problematičnog kockanja koje se odnosi na praksu koja razvija štetne psihosocijalne posljedice vezane za kockanje. Dodatni ciljevi jesu istražiti rodne razlike, zastupljenost kockanja u odnosu na akademski uspjeh te utvrditi najzastupljenije oblike kockanja u praksi srednjoškolaca. U istraživanju je učestvovalo N=172 učenika viših razreda srednjih škola i to: Prva gimnazija (N=50), Srednja mješovita škola "Mladost" (N=72) i Srednja industrijska škola (N=50). Prosjek starosti ispitanika je 17,4 godine a rodna zastupljenost ide u korist muškaraca, s procentom 68,8%, dok su žene zastupljene u procentu 30,2%.

Koristili smo se instrumentima: 1. Upitnik o sociodemografskim karakteristikama ispitanika, 2. Upitnik o aktivnostima kockanja (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), 3. Kanadski upitnik o kockanju adolescenata – CAGI (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010).

Rezultati ukazuju da se jedna trećina ispitanika kockala u posljednja tri mjeseca, da je praksa kockanja u većem omjeru osobena mladićima nego djevojkama, da akademski uspjeh nema nikakvog utjecaja na praksu kockanja, odnosno, da se podjednako kockaju kako bolji tako i lošiji učenici, da u kockanju troše, za njihove prilike, značajne svote novca, te da iskazuju izrazito visok stepen zastupljenosti štetnih psihosocijalnih posljedica vezanih za kockanje.

Rezultati istraživanja su poticaj za druga opsežnija istraživanja fenomena kockanje, te mogu poslužiti kao odrednica osmišljavanja preventivnih aktivnosti usmjerenih prema mladima.

Ključne riječi: adolescencija, kockanje, klađenje, štetne psihosocijalne posljedice, srednjoškolci, akademski uspjeh

Uvod

Najosjetljiviji period razvoja osobe jeste period adolescencije, u kojem mladi iskazuju poseban interes za eksperimentisanje rizičnim oblicima ponašanja. Vidanović (2006) karakteristike adolescentnog doba pojašnjava na sljedeći način: "U savremenim koncepcijama razvoja ličnosti

adolescencija se shvata kao specifična faza u razvoju, praćena izrazito burnim psihičkim, emocionalnim i moralnim krizama, previranjima i lutanjima. Tretira se i kao prelazni period iz djetinjstva u zrelost. Uzrast se aproksimativno određuje u rasponu od 12 do 20 godina, kada se kod mladih dešavaju značajne tjelesne i

psihičke promjene praćene specifičnim problemima u socijalnoj sferi života".

Izražena potreba za eksperimentisanjem "uzbudljivim" kontekstima i olahkim ulaskom u rizike, posljedica je prelaska u zrelo doba u periodu adolescencije. Savremena znanost takvo ponašanje kod mladih objašnjava kao

posljedicu “promjena u dijelu mozga zaduženom za socijalno i emocionalno funkcioniranje. Takve promjene dovode do povećane potrebe za nagradom (eng. reward seeking), posebno u prisutnosti vršnjaka, što je uvjetovano prestrukturiranjem dopaminergičkog sustava.” (Steinberg, 2007; 2008; 2010, prema Ricijaš i sar., 2016) Upravo ove činjenice nas fokusiraju na propitivanje “osjetljivosti” mladih po pitanju izazovnih savremenih oblika ponašanja, poput eksperimentisanja s različitim oblicima kockanja.

Odrastajući u savremenom okruženju mlade osobe padaju pod utjecaj savremenih socijalnih trendova, uglavnom utemeljenih u hedonističkoj filozofiji neobuzdane potrebe za sticanjem materijalnog bogatstva po svaku cijenu, s jedne strane, te zapostavljenost od društva, besperspektivnost, nezaposlenost i siromaštvo, te dostupnost “mogućnosti ekspresno brze promjene stanja” putem kockanja, s druge strane, za mlade osobe predstavljaju izazov s kojim se jako teško mogu izboriti. (Vejo, E., Adilović, M., Durmić, A., 2016)

Kockanje kao društvena pojava je poznata najstarijim društvenim zajednicama kao jedan od oblika zabave i razonode, o čemu svjedoče nalazi koji ukazuju da je ova aktivnost više od hiljadu godina starija od pojave prvog novca (Haitzmann, 1980; prema Kozjak, 2008). Postoje historijski podaci koji upućuju da su određeni oblici kockanja bili jako popularni u Staroj Kini oko 2000 godina prije rođenja Isa, a.s. Dakle, kockanje jeste društvena pojava ili aktivnost koja je kroz historiju bila praktikovana od pojedinaca, a nerijetko i poticajna od državnih institucija. Ozbiljnije suprotstavljanje kocki historija je zabilježila tek dolaskom kršćanstva, koje na kockanje gleda kao na grešnu praksu koju Bog strogo zabranjuje.

Konstantna zastupljenost kockanja u društvu kroz historiju rezultira da se u savremenom dobu kockanje razumijeva u kontekstu bezazlene igre i zabave, nerijetko kolektivna igra u kojoj učestvuju cijele porodice, što može imati značajan utjecaj

na razvoj percepcije kod djece i mladih da je kockanje normalna društvena aktivnost. Moralna kriza društva, sagledana u blagonaklonom odnosu društva prema kockanju, predstavlja predispoziciju da ova pojava poprimi oblik pandemije u društvu koja pogađa sve starosne grupe, a posebno adolescente, i postaje sastavni dio njihovog obrasca ponašanja, kao što je primjetno kod određenog broja pojedinaca koji praktikuju igre na sreću. Kakav status poprima kockanje u savremenim društvima najbolje ilustruje činjenica da se igre na sreću svrstavaju u privredne djelatnosti te često govorimo o “industriji igara na sreću” koje, zbog ogromne količine novca koji je u opticaju u ovim djelatnostima, predstavlja izuzetno unosnu aktivnost. Nekritično prihvatanje materijalističkog poimanja svijeta, s nezasićenom potrebom za profitom, rezultira zamračenjem uma i potiskivanjem moralnih kriterija koji su kao tradicionalne vrijednosti suprotstavljeni pojavi kockanja. Društveni prostor čist od moralnih prepreka ostavlja dovoljno širine za razvoj ponude različitih kockarskih ponuda te neupućenom građaninu predstavlja izuzetno jak izazov kojem se on teško može oduprijeti.

Danas igre na sreću organiziraju registrovana pravna lica za tu vrstu djelatnosti. Prema Zakonu o igrama na sreću Federacije Bosne i Hercegovine (2015), igrom na sreću smatra se “igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa učesnicima pruža mogućnost sticanja dobitka u novcu, stvarima ili pravima pri čemu krajnji rezultat igre ne ovisi o znanju ili umješnosti učesnika igre, već od slučaja ili nekog neizvjesnog događaja.” Zakonom se određuju i pravila igranja, oblici igara, te određuje starosna granica od 18 godina koja bi trebala da igre na sreću “rezervise” samo za odrasle osobe. Fleksibilna zakonska regulativa organiziranja igara na sreću, te nepostojanje bilo kakvog stručnog nadzora nad ovakvim aktivnostima, s ciljem kontrole negativnih posljedica za društvo, otvara mogućnost razvoja izuzetno štetnih posljedica

za pojedinca, posebno mladu osobu, ali i po cijelo društvo. Posebna opasnost koju kockanje nosi jeste pojava patološkog kockanja koja upućuje na postojanje ovisnosti o kockanju ali i drugih štetnih psihosocijalnih posljedica za pojedinca, poput nekontrolisanja situacije vezane za kockanje, pojava krađe, laganja i drugih negativnih oblika, a sa ciljem postizanja uspjeha u kockanju. Poseban problem predstavlja i kognitivna distorzija u koju kockari upadaju, smatrajući da su u stanju vještinom koju su razvili ili duhovnom snagom koju posjeduju utjecati na ishod kockanja. Patološko kockanje, kao jedna od izuzetno negativnih posljedica kockanja, uvršteno je u 10. Reviziju Međunarodne klasifikacije bolesti, te se klasificira kao poremećaj navika i nagona. “Karakterizira ih ponavljano izvođenje radnje bez jasne motivacije, nemogućnost kontrole i općenito nanošenje štete bolesnikovom osobnom interesu i interesu drugih ljudi... Patološka sklonost kockanju – poremećaj se sastoji od čestih, ponavljanih epizoda kockanja koje prevladavaju u bolesnikovom životu na štetu njegovih socijalnih, radnih, materijalnih i obiteljskih vrijednosti i obveza.” (MKB, 10:F63.0) Regulatorna agencija koja licencira industriju kockanja u Velikoj Britaniji utvrdila je da je 63 procenta Britanaca učestvovalo u nekom od oblika kockanja u protekloj godini. Preko 400.000 je bilo klasifikovano kao problematični kockari. Jedan od 50 britanskih muškaraca starosti između 16 i 34 godine identifikovan je kao patološki ovisnik o kockanju, dok je 3,9 posto ukupnog stanovništva bilo izloženo riziku od patološkog kockanja. (www.gambling.com)

Razvojem opće svijesti o negativnim posljedicama kockanja te širenjem saznanja o ogromnoj količini novca koji se veže za profit od kockanja dolazi do skretanja fokusa pažnje naše javnosti posljednjih godina na ovu pojavu kao nešto čemu treba pružiti posebnu društvenu pažnju. Motiv propitivanja zastupljenosti kockanja kod mladih osoba, srednjoškolaca, nalazimo upravo u potrebi

za relevantnim saznanjima vezanim za prevalenciju stanja ove pojave na području Grada Zenice kod populacije srednjoškolaca. Odlučili smo se na ispitivanje zastupljenosti kockanja kod polaznika starijih razreda, III i IV razreda, s obzirom da predstavljaju vrlo ranjivu društvenu grupu kada su u pitanju izazovi ove vrste.

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku srednjoškolaca učenika trećeg i četvrtog razreda u tri zeničke srednje škole i to: Prva gimnazija, Srednja mješovita škola "Mladost" i Srednja industrijska škola. Ukupan broj anketiranih je $N=172$ oba spola (muških 120 ili 69,8% i ženskih 52

ili 30,2%). Prosjek starosti ispitanika je 17,3 godine a detaljni podaci o osnovnim sociodemografskim karakteristikama uzorka nalazi se u tabeli br. 1. Ciljano su odabrani viši razredi učenika na osnovu pretpostavke da su "zreliji" učenici odvažniji i slobodniji u prakticiranju kockanja u odnosu na učenike mlađeg uzrasta.

Tabela br. 1
Deskripcija uzorka prema osnovnim sociodemografskim obilježjima ($N=172$)

Škola	Gimnazija 50 (29%)	Industrijska 50 (29%)	Srednja mješovita 72 (42%)	
Spol	M=120 (69,8%)		Ž= 52 (30,2%)	
Razred	Treći 126 (73,3%)		Četvrti 46 (26,7%)	
Školski uspjeh	Dovoljan 1 (0,6%)	Dobar 106 (61,6%)	Vrlo dobar 42 (24,4%)	Odličan 23 (13,4%)

Instrumentarij

U našem istraživanju koristili smo tri vrste upitnika:

1. Upitnik o sociodemografskim karakteristikama ispitanika posebno konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Ovim upitnikom smo nastojali ispitati osnovne karakteristike kao što su škola, razred koji pohađa, starost, spol i uspjeh na kraju prethodnog razreda.
2. Upitnik o aktivnostima kockanja (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011) koji sadrži pitanja o učestalosti 11 oblika kockanja koji su dostupni mladima u našem okruženju. Deset oblika kockanja su: internet kockanje, listići za lutriju, srećke (grebalice), igre kartama (poker i slično), stolne igre u kasinima (rulet, poker...), automati za kockanje, sportska kladjenja u kladionicama, trke konja i pasa, sportska takmičenja, bingo, te 11. oblik koji glasi "neki drugi oblik kockanja". Zadatak ispitanika je bio da pored odabranog oblika označe kolonu učestalosti kockanja u rasponu: nikada,

jednom mjesečno, 2-3 puta mjesečno, jednom sedmično, 2-3 puta sedmično, dnevno.

3. Kanadski upitnik o kockanju adolescenata – CAGI (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010) kojim smo mjerili intenzitet štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja po ispitanike. Ovaj upitnik sadrži i posebnu subskalu GPSS (eng. general problem severity subscale) koja pomoću devet tvrdnji mjeri opću razinu štetnih posljedica. Zadatak ispitanika je bio da odgovore koliko često su se osjećali/ponašali na određen način, a skala je obuhvatila cijeli spektar psihosocijalnih posljedica ponašanja. Odgovori su se kretali u rasponu od: nikada, nekoliko puta, često, uvijek. Prikupljene podatke smo statistički obradili koristeći se standardnim programom za statističku obradu SPSS. Skala pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike tipa unutarnje konzistencije na način da Cronbachova alfa na cijelom uzorku iznosi $\alpha = .940$, što predstavlja izuzetno veliku razinu pouzdanosti.

Rezultati istraživanja

Pitanje koje nas je veoma zanimalo jeste koliki procent ispitanika je doživio iskustvo kockanja? Od ukupno 172 ispitanika njih 30% (52) se izjasnilo da imaju iskustvo kockanja, dok ih je 70% (120) izjavilo da se nikada nisu kockali. Ovakav rezultat se razlikuje od rezultata sličnih studija koje su realizovane u našem širem okruženju (Ricijaš, Dodig, Huić, Kranželić), ali s obzirom da se radi o uzorku iz područja samo jednog urbanog mjesta, onda treba uzeti u obzir društveno-ekonomske i kulturne faktore koji značajno determiniraju ovakav ishod. Kada su u pitanju spol onih koji su iskusi- li kockanje, svega 15,6% su osobe ženskog spola, dok je ostalih 84,4% muškog spola, na osnovu čega zaključujemo da se mladići u značajno većem procentu odlučuju za iskustvo kockanja u odnosu na djevojke, što predstavlja još jednu karakteristiku rezultata naših istraživanja.

Upitnikom o aktivnostima kockanja nastojali smo utvrditi frekvenciju pojedinačnih odgovora ispitanika oba spola, izraženih u procentima, na pitanja učestalosti kockanja za svaki ponuđeni oblik. U tabeli br. 2 su prikazani detalji frekvencije

odgovora iz kojih zaključujemo da su oblici "bingo" i "klađenje u kladionicama" najzastupljeniji na dnevnoj razini, s preko 4% od ukupnog

broja svih ispitanika. S obzirom da se radi o oblicima igara na sreću koji su iznimno prisutni u javnim medijskim sadržajima na sedmičnom

nivou (bingo) ili fizički prisutni u urbanim sredinama (kladionice), možemo zaključiti da ovakav rezultat nije iznenađujući.

Tabela br. 2

Deskriptivni prikaz frekvencija odgovora po oblicima igara na sreću i učestalosti igranja

	NE	Jednom mjesечно	2-3 puta mjesечно	Jednom sedmično	2-3 puta sedmično	dnevno
Internet kockanje	93 %	1,7 %	1,7 %	1,2 %	0,6 %	2,3 %
Listići za lutriju	90,1 %	2,3 %	0,6 %	4,1 %	1,7 %	1,2 %
Grebalice	90,7 %	2,9 %	2,3 %	0 %	4,1 %	0 %
Igre kartama	92,4 %	2,3 %	1,2 %	2,3 %	0,6 %	1,2 %
Stolne igre u kasinima	95,9 %	1,7 %	1,7 %	0 %	0 %	0,6 %
Automati za kockanje	95,9 %	1,2 %	1,7 %	0,6 %	0 %	0,6 %
Kladionice	82,6 %	4,1 %	2,3 %	2,3 %	4,7 %	4,1 %
Trke konja, pasa...	91,9 %	3,5 %	0 %	0,6 %	1,2 %	2,9 %
Sportska takmičenja	86,6 %	4,1 %	1,2 %	1,7 %	4,1 %	2,3 %
Bingo	77,9 %	5,2 %	2,9 %	7,0 %	2,9 %	4,1 %
Neki drugi oblik	95,3 %	2,3 %	0 %	0,6 %	0,6 %	1,2 %

U analizi prosjeka starosti ispitanika koji su se izjasnili da imaju iskustvo kockanja, konstatujemo da isti iznosi 17,4 godine. S obzirom da se radi o srednjoškolcima trećeg i četvrtog razreda, među kojima ima i onih koji ponavljaju razred pa su stariji od 18 godina, onda sa sigurnošću možemo zaključiti da je prosjek starosti ispitanika niži od starosne granice koja je Zakonom definirana za učesnike u igrama na sreću (18 godina). Ovakav rezultat jeste svojevrsan alarm za sve relevantne instance lokalne zajednice koje se brinu o zdravlju populacije da se aktivno uključe u provedbu zakonske regulative u ovoj oblasti. Rezultati usporedbe starosti ispitanika u odnosu na škole koje pohađaju ukazuju da postoji značajna razlika u prosjeku starosti u odnosu na škole, tako da su učenici Srednje industrijske škole najmlađi, s prosjekom starosti od 16,9 godina. Na drugom mjestu po starosti su učenici Prve gimnazije, s prosjekom od 17,5 godina, a najstariji ispitanici su u Srednjoj mješovitoj školi "Mladost", s prosjekom starosti od 17,8 godina. Zastupljenosti prakse kockanja kod adolescenata ispod

granice punoljetstva u sve tri škole predstavlja posebnu kompleksnost problema i potrebu pojačane kontrole inspekcijских organa po ovom pitanju, ali i neophodnosti intenzivnijeg preventivnog rada u zajednici, posebno u obrazovnim ustanovama, s ciljem upoznavanja mladih sa štetnim posljedicama ranog sticanja kockarskih iskustava.

Također, zanimao nas je rezultat koji ukazuje na prosjek akademskog uspjeha ispitanika koji su se izjasnili da su učestvovali u igrama na sreću. Rezultati nam ukazuju da je prosjek akademskog uspjeha kod svih ispitanika 3,50 ($M=3,5058$, $std. dev. 72947$), dok je kod onih koji imaju iskustvo igranja na sreću 3,46, što predstavlja neznatnu razliku. Možemo zaključiti da se prosjek akademskog uspjeha učenika koji se kockaju značajno ne razlikuje od prosjeka svih ispitanika, odnosno, da praksa kockanja nije prirodna samo slabijim učenicima, nego podjednako u njoj učestvuju i učenici višeg akademskog uspjeha, što predstavlja određeno iznenađenje s obzirom da se očekivalo da slabiji učenici više praktikuju kockanje.

Smatramo da ovakav rezultat treba posmatrati u kontekstu ekonomskog stanja porodica iz kojih djeca dolaze.

Tragajući za odgovorom na pitanje koji oblici kockanja su najzastupljeniji dolazimo do saznanja, rezultati prikazani u tabeli br. 3, da su oblici "bingo", s procentom 74,5% ($M=1.639$) i "klađenje u sportskim kladionicama", s procentom 58,8% ($M=1.5465$) dva najzastupljenija oblika klađenja u kojima učestvuje više od polovine ispitanika koji su se izjasnili da imaju iskustvo kockanja. Ovakav rezultat je očekivan s obzirom da se radi o dva najpristupačnija oblika kockanja. Bingo koji se održava na sedmičnom nivou uz direktni prijenos državne televizije, u čemu nerijetko učestvuju i cijele porodice, te klađenje u sportskim kladionicama koje je u našim sredinama posljednjih godina doživjelo pravu ekspanziju. Veliki broj sportskih kladionica, nerijetko u blizini škola i na mjestima gdje borave mlade osobe, predstavljaju ponudu igara na sreću "na kućnom pragu", što mlade osobe dovodi u iskušenje kojem će se teško oduprijeti.

Tabela br. 3
Zastupljenost iskustava različitih oblika kockanja

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Procentat
Internet kockanje	172	1,00	6,00	1,2151	,89521	23,5%
Listići za lutriju	172	1,00	6,00	1,2849	,95219	33,3%
Grebalice	172	1,00	5,00	1,2384	,84890	31,3%
Igre kartama (poker i sl.)	172	1,00	6,00	1,1977	,79206	27,4%
Stolne igre u kasinima (rulet i sl.)	172	1,00	6,00	1,0814	,47671	13,7%
Automati za kockanje	172	1,00	6,00	1,0930	,52153	13,7%
Sportsko klađenje u kladionicama	172	1,00	6,00	1,5465	1,34779	58,8%
Trke konja, pasa i ostalo	172	1,00	6,00	1,2442	,97256	27,4%
Sportska takmičenja	172	1,00	6,00	1,3953	1,15246	45,0%
Bingo	172	1,00	6,00	1,6395	1,37150	74,5%
Neki drugi oblik kockanja	172	1,00	6,00	1,1221	,66858	15,6%

Posmatrajući dva najzastupljenija oblika kockanja u odnosu na školu iz kojih ispitanici dolaze (tabela br. 4), uočavamo da se učenici Prve gimnazije najviše kockaju u kladionicama,

s procentom 20%, dok se svega njih 18% okušalo u igranju Binga. Učenici Srednje industrijske škole najčešće igraju Bingo, 20% ispitanika, dok se njih 10% izjasnilo da su praktikovali

klađenje u sportskim kladionicama. Učenici Srednje mješovite škole su znatno više privrženi Bingu, s 26,4%, ali i praksa klađenja u kladionicama je značajno zastupljena, s 20,8%.

Tabela br. 4
Najčešće praktikovani oblici kockanja po školama

Škola	Bingo	Kladionice
Prva gimnazija	18%	20%
Srednja industrijska škola	20%	10%
Srednja mješovita škola "Mladost"	26,4%	20,8%

Istraživanja povezanosti različitih oblika u praksi kockanja (Ricijaš i sar. 2013) ukazuju da postoji visoka povezanost u igrama na automatima i sportskog klađenja, te virtualnim trkama konja i igre ruleta. Također, Dodig i sar. (2012), ukazuju na veliku povezanost klađenja u kladionicama sa sportskog internet klađenja i igre ruleta. Istraživanja vezana za srednjoškolce u Koprivnici u Hrvatskoj potvrđuju

značajnu povezanost prakse igranja sportskog klađenja s igranjem elektronskog ruleta i igre na automatima. (Matina, 2013) U našem uzorku istraživali smo povezanost dva najzastupljenija oblika kockanja, Bingo i sportsko klađenje u kladionicama, s drugim oblicima igara na sreću. Rezultati Pearsonovog testa koleracije, prikazani u tabeli br. 5, ukazuju da postoji povezanost srednjeg, odnosno visokog intenziteta

na nivou značajnosti od .01. Visoka povezanost je ($r = .741$, $p = .000$) između prakse kockanja u sportskim kladionicama i sportskog klađenja, dok je srednja povezanost ($r = .621$, $p = .000$) između Binga i klađenje preko listića za lutriju. Ova povezanost jeste očekivana s obzirom da su povezani oblici veoma slični po svojoj prirodi, izuzetno su dostupni i moguće je iste konzimirati s vrlo ograničenom količinom novca.

Tabela br. 5

Correlations

		Bingo	Sportsko kladenje u kladionicama	Listići za lutriju	Sportska takmičenja
Bingo	Pearson Correlation	1	,699**	,621**	,579**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000
	N	172	172	172	172
Sportsko kladenje u kladionicama	Pearson Correlation	,699**	1	,730**	,741**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000
	N	172	172	172	172
Listići za lutriju	Pearson Correlation	,621**	,730**	1	,584**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	172	172	172	172
Sportska takmičenja	Pearson Correlation	,579**	,741**	,584**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	172	172	172	172

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Količina novca utrošenog tokom kockanja je značajno saznanje s obzirom da učenici srednjih škola u našoj sredini nisu zaposleni i ne ostvaruju prihod koji bi mogli usmjeriti u svrhe kockanja. Novac koji im je na raspolaganju obično uzimaju od roditelja po osnovu džeparca. Na koji način troše novac i u kojem iznosu došli smo do saznanja ukrštanjem varijabli "Koliko novca ste ukupno izgubili u posljednja tri mjeseca" i "Kuju školu pohađate". Rezultati

prikazani u tabeli br. 6 ukazuju da je najfrekventniji odgovor da su u prosjeku trošili 50-100 KM tokom posljednja tri mjeseca. Posebno je značajan rezultat da 20% ispitanika tvrdi da je u prosjeku trošilo do 300 KM tokom protekla tri mjeseca, dok je njih 2,5% potrošilo preko 300 KM tokom posljednja tri mjeseca. Zastupljenost utroška sredstava po školama ukazuje da najviše troše učenici Srednje mješovite škole "Mladost", zatim učenici Prve gimnazije, a posljednji

su učenici Industrijske škole. Prezentovani rezultati ukazuju da učenici koji praktikuju kockanje značajan dio svog džeparca odvajaju za potrebe uplata kockarskih uloga te na taj način značajno negativno utječu na svoj materijalni status radi zadovoljavanja potrebe kockanja. Ovakvi podaci jako su indikativni u kontekstu samokontrole i nezasite potrebe za ponavljanjem prakse kockanja, što može biti jasan prediktor ozbiljnijih poremećaja ponašanja.

Tabela br. 6

Koliko novca ukupno ste izgubili * Kuju školu pohađate Crosstabulation

Count

		Kuju školu pohađate			Total
		Prva gimnazija	Industrijska škola	Srednja mješovita škola	
Koliko novca ukupno ste izgubili u posljednja tri mjeseca	Ništa	37	38	47	122
	preko 300 KM	0	0	3	3
	100-300 KM	4	3	3	10
	50-100 KM	6	1	12	19
	do 50 KM	3	8	7	18
Total		50	50	72	172

Koliko novca troše ispitanici s obzirom na godine uzrasta istražili smo upotrebom χ^2 (Hi-kvadrat testa), čija vrijednost iznosi $\chi^2=33.658$, sa stepenom sigurnosti od 0.01 ($p=001$) i ukazuje na postojanje značajnog odstupanja rezultata od teorijski očekivane ravnomjerne raspodjele. Značaj korelacije između ove dvije varijable računata Pearsonovim koeficijentom

korelacije ($r=.442$, značajno na nivou 0.01) ukazuje da postoji pozitivna korelacijska povezanost srednjeg intenziteta na nivou značajnosti od .01. U tabeli br. 7 se nalazi deskriptivni prikaz rezultata ukrštenih odgovora po pitanju odnosa starosti ispitanika i količine utrošenog novca. Rezultati ukazuju da se mlađi uzrasti (16 godina) više klade na manje iznose i

ukupno manje troše novca na kockanje, dok se stariji ispitanici (19 i više godina) odlučuju na trošenje većeg iznosa novca. Ovakav raspon rezultata može ukazivati i na razvoj patološke linije kockanja. Mlađi uzrasti počinju eksperimentisanje s manjom količinom novca dok u kasnijem dobu dolazi do povećanja uloga i većeg involviranja u sam proces kockanja.

Tabela br. 7

*Koliko novca ukupno ste izgubili * Koliko imate godina Crosstabulation*

Count		Koliko imate godina				Total
		16	17	18	19+	
Koliko novca ukupno ste izgubili	Ništa	2	85	33	2	122
	preko 300 KM	0	0	2	1	3
	100-300 KM	0	6	3	1	10
	50-100 KM	2	6	8	3	19
	do 50 KM	3	9	5	1	18
Total		7	106	51	8	172

$\chi^2 = 33.658, p = 001$

Štetne psihosocijalne posljedice kockanja (problematično kockanje)

Već je bilo govora da praksa kockanja donosi određene izrazito negativne psihosocijalne posljedice, što istoj pridodaje posebnu dimenziju štetnosti. Kada praksa kockanja negativno utječe na normalno psihosocijalno funkcioniranje osobe, tada za istu kažemo da osjeća posljedice problematičnog kockanja. Dakle, problematično kockanje je ono koje razvija negativne psihosocijalne posljedice kod osobe i ometa njeno normalno funkcioniranje. (Ricijaš i sar., 2016:26) Zastupljenost ovih posljedica nas je posebno zanimala te smo, koristeći se kanadskim upitnikom o kockanju adolescenata – CAGI (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010) koji sadrži i posebnu subskalu GPSS (eng. general

problem severity subscale), koja pomoću devet tvrdnji mjeri opću razinu štetnih posljedica povezanih s kockanjem i klasificira ispitanike u tri razine; 1. nepostojanje ili niska razina štetnih posljedica (0-1 bod), 2. srednja razina zastupljenosti štetnih posljedica (2-5 bodova) i 3. visoka razina štetnih psihosocijalnih posljedica (6 i više bodova). Rezultati sličnih istraživanja (Dodig, 2013, Vukšić, 2013, Ricijaš i sar., 2016) ukazuju na značajnu ali ne pretjeranu zastupljenost štetnih psihosocijalnih posljedica (raspon od 16% do 34%). Rezultati do kojih smo mi došli su iznenađujući s obzirom da je izuzetno visok procent ispitanika pokazao značajnu zastupljenost negativnih psihosocijalnih posljedica prakse kockanja. U tabeli broj 8. prezentirani su rezultati koji ukazuju da je zastupljenost visoke razine u rasponu od 50% do 66,6%, zavisno od

škole. Učenici Prve gimnazije imaju najveću zastupljenost visoke razine (66,6%), dok učenici Srednje mješovite škole imaju nešto manju zastupljenost (64%), a učenici Srednje industrijske škole najmanju (50%). Ovakvi rezultati najviše iznenađuju i ukazuju na alarmantnost stanja kod učenika koji imaju iskustvo kockanja. Štetne psihosocijalne posljedice su izuzetno jakog intenziteta i takve u velikoj mjeri ometaju normalno psihosocijalno funkcioniranje ispitanika u mnogim područjima njihovog djelovanja. Zaključujemo da dvije trećine ispitanika koji su se izjasnili da imaju iskustvo kockanja osjećaju znatne negativne posljedice po svoje psihosocijalno zdravlje. Ovakvi rezultati ukazuju da su štetnosti koje kockanje nosi prisutne među populacijom te da je, kada je kockanje u pitanju, riječ o pošasti koja uzima svoj danak.

Tabela br. 8
Zastupljenost intenziteta štetnih psihosocijalnih posljedica

Škola	Niska povezanost	Srednja povezanost	Visoka povezanost
Prva gimnazija	13.4 %	20 %	66,6 %
Mješovita srednja škola "Mladost"	8 %	28 %	64 %
Srednja industrijska škola	8,4 %	41.6 %	50 %

Prema uvidu u deskriptivni prikaz cjelokupne skale štetnih psihosocijalnih posljedica kockanja po ajtemima (tabela br. 9), a prema pokazateljima aritmetičke sredine, možemo primijetiti da su ajtemi s najvećom aritmetičkom sredinom

upravo ajtemi koje GPSS skala uzima u obzir prilikom mjerenja štetnih posljedica. Tako ajtemi "Koliko često ste skrivali svoje kockanje od svojih roditelja, prijatelja, profesora" ima najveću vrijednost aritmetičke sredine ($M = 1,4709$, $SD = 97589$),

zatim slijedi ajtem "Koliko često ste prokockali ono što ste prethodno osvojili na kockanju" ($M = 1,4070$, $SD = 84988$), te ajtem "Koliko često ste se osjećali krivim zbog novca kojeg ste izgubili na kockanju" ($M = 1,4012$, $SD = 82830$).

Tabela br. 9
Deskriptivni prikaz skale štetnih psihosocijalnih posljedica

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Koliko često se osjećate krivim zbog izgubljenog novca	172	1,00	4,00	1,4012	,82830
Koliko često ste izostali s treninga ili nastave	172	1,00	4,00	1,1686	,48432
Koliko često ste se osjećali depresivnim zbog izgubljenog novca	172	1,00	4,00	1,2965	,67485
Koliko često ste izostali s porodičnih okupljanja	172	1,00	4,00	1,1279	,41313
Koliko često ste se osjećali isfrustriranim zbog kockanja	172	1,00	4,00	1,3314	,75746
Koliko često ste zapostavili prijatelje koji se ne kockaju zbog druženja s kockarima	172	1,00	4,00	1,2035	,56132
Koliko često ste planirali kockanje	172	1,00	4,00	1,3430	,77521
Koliko često ste prokockali ono što ste bili osvojili na kockanju	172	1,00	4,00	1,4070	,84988
Koliko često ste bili depresivni zbog kockanja	172	1,00	4,00	1,2733	,65853
Koliko često su vam prijatelji/porodica govorili da se previše kockate	172	1,00	4,00	1,2267	,64053
Koliko često ste ostali duže vremena nego što ste planirali za kockanje	172	1,00	4,00	1,2907	,68170
Koliko često ste osjetili da bi bolje bilo da prestanete	172	1,00	4,00	1,3779	,75872
Koliko često ste se vraćali da bi povratili izgubljeni novac	172	1,00	4,00	1,3430	,75223
Koliko često ste kockali s više novca nego što ste planirali	172	1,00	4,00	1,3023	,71032
Koliko često ste skrivali svoje kockanje	172	1,00	4,00	1,4709	,97589
Koliko često ste imali teškoće tokom isplate kockarskog duga	172	1,00	4,00	1,1047	,40549
Koliko često je na vas neko vršio pritisak da vratite izgubljeni novac na kockanju	172	1,00	3,00	1,0988	,35310
Koliko često ste osjetili da imate problem ovisnosti o kockanju	172	1,00	4,00	1,1395	,45015
Koliko često ste posudili novac da bi kockali	172	1,00	4,00	1,1860	,60237
Koliko često ste novac za hranu ili nešto drugo prokockali	172	1,00	4,00	1,2674	,76356
Koliko često ste prodali nešto vaše da bi imali novac za kockanje	172	1,00	4,00	1,1744	,61543
Koliko često ste ukrali novac da bi imali za kockanje	172	1,00	3,00	1,0349	,21345
Valid N (listwise)	172				

Zaključak

Rezultati našeg istraživanja daju zaključiti da je praksa kockanja među mladom populacijom srednjoškolaca na području grada Zenice značajno zastupljena. Aktivnost kockanja sagledana kroz utrošak novca ukazuje da mlađi češće kockaju s manjim novčanim iznosima, dok stariji (18, 19+ godina) više troše novca, što ukazuje da ustrajavanje u praksi kockanja rezultira postojanjem određenog razvojnog kontinuuma u kontekstu razvoja negativnih posljedica kockanja. Jedna trećina od svih anketiranih se izjasnila da praktikuje neki od oblika kockanja. Ono što nas posebno zabrinjava jeste da je kockanje igra koja je namijenjena odraslim osobama sve više prisutna kod mladih ispod 18 godina. Prosjek starosti naših ispitanika koji imaju praksu kockanja jeste 17,4 godine, dok su posebno značajna saznanja vezana za praksu kockanja kod djece uzrasta 16 godina.

Najzastupljeniji oblici kockanja jesu oni koji su najdostupniji i kojima se može pristupiti bez ikakvih dobnih ograničenja. Bingo s procentom 74% i kladenje u sportskim kladionicama zastupljeno s 58,8% su dva najzastupljenija oblika. Iako je Zakonom jasno određena donja granica učestvovanja u igrama na sreću od 18 godina, i dalje ne postoji nikakav način kontrole učešća

mladih osoba u igrama. S obzirom da se radi o veoma štetnoj praksi navikavanja na kockanje u razvojnom dobu mlade osobe ista može biti izuzetno jak faktor nastavka razvoja navike kockanja u starijoj razvojnoj fazi. Strategija ograničenog pristupa (Sakoman, S., 2001) u ovom je kontekstu temelj adekvatnih mjera za konstantnu i svakodnevno sve prisutniju ponudu igara na sreću.

Koliko su trendovi kockanja prihvaćeni u društvu kao neka normalna svakodnevna praksa pokazuje rezultat da ne postoji značajnija razlika u akademskom uspjehu između mladih koji se kockaju i koji nemaju iskustvo kockanja. Iako viši akademski uspjeh obično podrazumijeva razvijeniju primarnu sredinu iz koje učenik dolazi, posebno kada su u pitanju moralne vrijednosti suprotne praksi kockanja, zaključujemo da se pojava kockanja sve više razumijeva kao normalna društvena aktivnost, čemu je zasigurno doprinijela konstantna medijska prisutnost i velika dostupnost igara na sreću u sredinama u kojima mladi žive.

Navika trošenja džeparca i novca koji je na raspolaganju učeniku u svrhe kockanja je još jedan jasan pokazatelj odlučnosti s kojom mladi ljudi sve više ulaze u iskustva kockanja. Ta odlučnost jača s njihovim uzrastom, tako smo došli do

rezultata da stariji učenici troše veće sume novca na kockanje od mladih, koji su u fazi eksperimentisanja.

Posebno zabrinjavajuće stanje jeste zastupljenost štetnih psihosocijalnih posljedica kod ispitanika koji su se izjasnili da imaju praksu kockanja. Intenzitet posljedica je nešto što posebno privlači pažnju jer značajno odstupanje od vrijednosti koje su zabilježila slična istraživanja u regionu. Dvije trećine onih koji se kockaju već osjećaju određene negativne posljedice kockanja, što značajno utječe na njihovo normalno funkcioniranje ali i dalji psihofizički razvoj. Ovakvi podaci predstavljaju alarmantno stanje koje zahtijeva poduzimanje hitnih mjera za promjenu stanja. S jedne strane neophodno je, u najmanju ruku, ispoštovati zakonsku proceduru po pitanju ponuda igara na sreću kroz njihovo udaljšavanje iz stambenih četvrti, škola i mjesta na kojima se zadržavaju mlade osobe. Također, kontrola starosti učesnika u igrama na sreću je neophodan oblik restrikcije učešća mladih osoba. S druge strane, uložiti napor na smanjenju potražnje za igrama na sreću kroz organizovanje preventivnih programa za djecu i mlade kojima će biti ponuđena alternativa kockanju kroz promociju zdravih životnih obrazaca i razvoj životne prakse utemeljene na univerzalnim moralnim vrijednostima.

Literatura

- Kozjak, B. (2008). *Religija i kockanje*. Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline, 17(3).
- MKB-10, *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema* (2012). Zavod za javno zdravstvo, Zagreb.
- Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A., Kranželić, V. (2016). *Kockanje mladih u Hrvatskoj – učestalost igranja i problematičnog kockanja*. Kriminologija i socijalna integracija Vol. 24. Br. 2, Zagreb.
- Ricijaš, N., Dodig, D., Kranželić, V., Huić, A. (2013). *Adolescent slot machines players: experiences, motivation and cognitive distortions*. The 15th International Conference on Gambling & Risk Taking Las Vegas, Nevada, USA.
- Sakoman, S. (2001). *Društvo bez droge*. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.
- Torre, R., Zoričić, Z. (2013). *Kockanje i kladenje – od zabave do ovisnosti*. Hrvatski savez klubova liječenih alkoholičara, Zagreb.
- Vejo, E., Adilović, M., Durmić, A. (2016). *Religioznost i rizična ponašanja adolescenata u urbanim sredinama Federacije BiH*. Centar za dijalog – Vesatijja, Sarajevo.
- Vidanović, I. (2006). *Rječnik socijalnog rada*. Tiro-Erc. Beograd.
- Vukšić, N. (2013). *Kockanje srednjoškolaca u Slavonском Brodu i štetne psihosocijalne posljedice*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
- “Zakon o igrama na sreću“, *Službene novine Federacije BiH*, broj 48/15 i 60/15.

Summary

GROWING TREND OF GAMES
ON CHANCE AND THE INVOLVEMENT
OF HIGH SCHOOL STUDENTS OF ZENICA CITY
IN PROBLEMATIC GAMBLING

By Muharem Adilović

The basic aim of this article is to analyse the phenomenon of gambling practise by the students of senior classes of high-schools in city of Zenica with accent upon problematic gambling which is related to the practice that tends to lead to development of negative psycho-social disorders as a consequence. The additional aims are to find out gender differences, to analyse the impact that involvement in gambling has upon the academic achievement of students and to establish in which form of gambling are the high-school students most commonly involved. The research was conducted upon the sample of N = 172 students of senior classes of the high-schools namely: The First Gymnasium (N = 50), Mixed High-school "Mladost" (N = 72), The Industrial High-school (N = 50). The average age of the sample students is 17.4 years, and gender prevalence is males with 68.8%, whereas the female involvement was 30.2%. The research instruments we used were: 1. a questioner regarding socio-demographic characteristics of the students, 2. a questioner regarding the gambling activities (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), 3. the Canadian questioner regarding the gambling of adolescents – CAGI (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010). The results show that one third of the sample students have gambled in the past three months, the practise of gambling is more common amongst boys and lesser amongst girls, it shows that the academic scores have no impact upon gambling habits, i.e. gambling is practised equally by good as by poor students, it also shows that they spend large amounts of money relative to their economic power and the students who gamble display exceptionally high degree of negative psycho-social effects related to gambling. The results of this research are an initiation of further and more detailed research and may be used as a line of direction for designing preventive programs for the benefit of the youth.

Key words: adolescence, gambling, betting, negative psycho-social impact, high-school students, academic achievement

الموجز

انتشار ألعاب اليانصيب والقمار المرّضي عند طلاب المرحلة
الثانوية في زينيتسا

د. محرم عادلوفيتش

الهدف الأساسي من هذا العمل هو اختبار مدى انتشار القمار بين طلاب الصفوف المتقدمة في المرحلة الثانوية في مدينة زينيتسا، والقمار المرّضي الذي تنجم عنه نتائج نفسية واجتماعية ضارة. ومن الأهداف الأخرى، البحث في الفوارق بين الجنسين، وانتشار القمار قياساً إلى النجاح المدرسي، وتحديد أكثر أشكال القمار انتشاراً بين طلاب المرحلة الثانوية. شمل الاختبار ن=172 طالباً في الصفوف الثانوية المتقدمة، وذلك على النحو الآتي: الثانوية الأولى (ن=50)، وثانوية «ملا دوست» المشتركة (ن=72)، والثانوية الصناعية (ن=50). بلغ متوسط السن عند الطلاب المختبرين ١٧,٤ سنة، وبلغت نسبة الذكور 68.8% ونسبة الإناث 30.2%

الأدوات المستخدمة: (١) استبيان عن الخصائص الاجتماعية والبشرية للمختبرين، (٢) استبيان عن نشاطات القمار (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011)، (٣) الاستبيان الكندي عن القمار عند المراهقين (Tremblay, Stinchfield, Wiebe i Wynne, 2010). تشير النتائج إلى أن ثلث المختبرين مارس القمار في الأشهر الثلاثة الأخيرة، وأن غالبية المقامرين كانوا من الفتيان، وأن النجاح المدرسي لا تأثير له في ممارسة القمار، بمعنى أن الطلاب المتفوقين والفاشلين يمارسون القمار بنفس النسبة، وأنهم ينفقون على القمار مبالغ ذات قيمة، ويبدون درجة عالية من الإصابة بالنتائج النفسية والاجتماعية المتعلقة بالقمار.

إن نتائج هذه الدراسة تشجع على إجراء دراسات أخرى لظاهرة القمار أكثر اتساعاً، ويمكن استخدامها لتحديد النشاطات الوقائية الموجهة نحو الشباب.

الكلمات الرئيسية: سن المراهقة، القمار، النتائج النفسية والاجتماعية، طلاب المرحلة الثانوية، النجاح المدرسي.